

ОТЗЫВ

на диссертационную работу Джанбатырова Абунасыра Шарифуллаевича на тему: «Разработка биологических мер борьбы с вредителями яблони», представленную на соискание степени доктора философии (PhD) по специальности 6D081100 – «Защита и карантин растений».

Актуальность и обоснование темы. В условиях современного садоводства Казахстана наблюдается устойчивая тенденция к интенсификации, что неизбежно ведет к обострению фитосанитарных проблем. В последние годы площадь яблоневых садов значительно увеличилась, однако высокая вредоносность яблонной плодовой и комплекса чешуекрылых вредителей остается основным сдерживающим фактором высокого и качественного урожая плодов. Переход от химического метода, вызывающего резистентность фитофагов к инсектицидам, гибель полезной энтомофауны и загрязнение продукции, к интегрированным биологическим системам — это не просто экологический тренд, а производственная необходимость. Работа Джанбатырова А.Ш. своевременна и направлена на решение критической задачи: сохранение урожая и его качества без использования жестких пестицидов.

Методологический уровень и личный вклад. Диссертационная работа выполнена на базе Казахского НИИ защиты и карантина растений имени Ж. Жиембаева в рамках государственного финансирования и грантовых проектов (ИРН АР 09259748).

Личный вклад автора является определяющим. В период 2018–2023 гг. соискателем проведен колоссальный объем работ:

выявлено и идентифицировано 343 вида фитофагов и 348 видов их природных врагов (энтомофагов), что позволило составить уникальную карту биоразнообразия садов юго-востока Казахстана;

автор самостоятельно провел серию лабораторных и полевых экспериментов по оценке эффективности новых биологических препаратов, а также изучил и уточнил фенологию и динамику численности яблонной плодовой *Cydia pomonella* L. на основе учета метеоресурсов зоны исследований (сумма эффективных температур, влажность и др.);

особое внимание заслуживает внедрение автором технологии нарушения половой химической коммуникации (дезориентации) яблонной плодовой с помощью специальных феромонных дезрапторов, что является перспективным методом, минимизирующим популяцию вредителя без химических инсектицидов.

Научная новизна подтверждается комплексным подходом:

- впервые для условий региона разработана прогностическая модель развития вредителей, привязанная к фенологическому календарю яблони;
- впервые разработана и внедрена система биологической защиты яблони от супердоминантного вредителя яблонной плодовой и других экономически значимых вредителей;

**СМОТРИТЕ
НА ОБОРОТЕ**

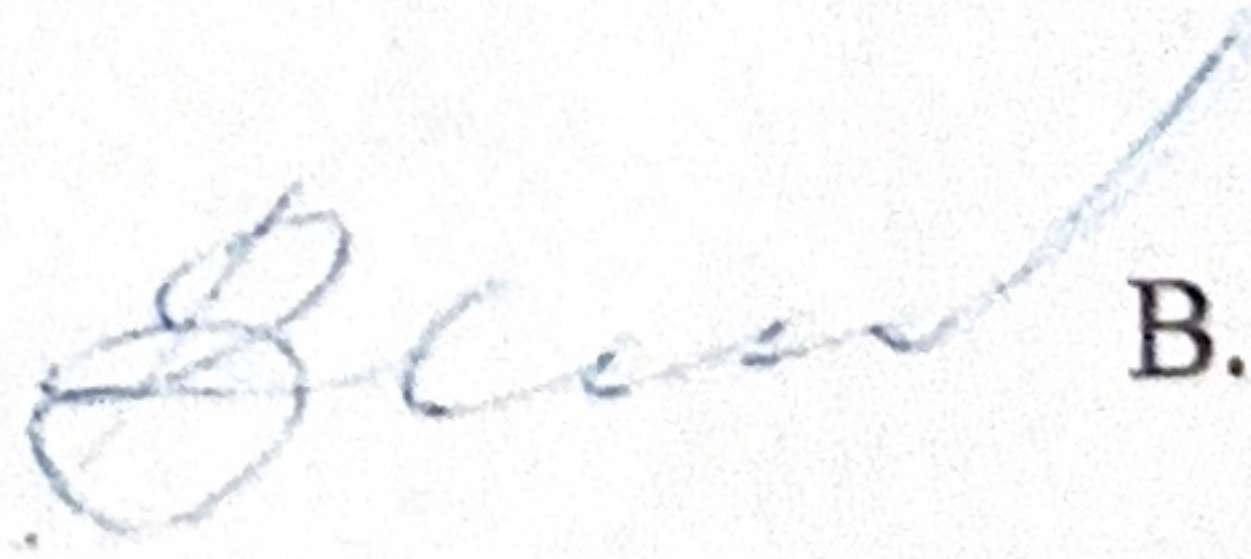
- автором обосновано применение местных видов энтомофагов, что повышает устойчивость экосистемы сада и определяет возможность восстановления механизмов естественной биоценотической регуляции.

Практическая значимость работы не вызывает сомнений. Разработанный комплекс защитных мероприятий успешно прошел производственную проверку. Результаты исследований позволяют снизить пестицидную нагрузку, повысить рентабельность садоводства и обеспечить продовольственную безопасность страны за счет получения экологически чистой продукции.

Исследования проведены диссертантом на высоком научно-методическом уровне. Полученные результаты статистически достоверны и логически обоснованы. Диссертация характеризуется внутренней целостностью, полнотой изложения и завершенностью.

Считаю, что диссертационная работа Джанбатырова А.Ш. по своей актуальности, новизне и практической ценности полностью отвечает требованиям, предъявляемым к работам на соискание степени PhD. Автор является высококвалифицированным специалистом, обладающим навыками глубокого научного анализа, и, безусловно, заслуживает присуждения степени доктора философии (PhD) по специальности 6D081100 – Защита и карантин растений.

Зарубежный научный консультант,
кандидат биологических наук (06.01.07 –
Защита растений, 1987 г.),
Заслуженный деятель науки Кубани,
Почетный работник агропромышленного
комплекса России,
Заведующий лабораторией химической
коммуникации и массового разведения
насекомых, ведущий научный сотрудник
ФГБНУ «Федеральный научный центр
биологической защиты растений»
350039, Россия, г. Краснодар 39, ФГБНУ
ФНЦБЗР
Тел.: +7 (861) 228-17-76 vlyaism@yandex.ru

 В. Я. Исмаилов

Подпись Исмаилова В.Я. заверяю

Зам. начальника отдела правового,
кадрового и контрактного обеспечения

О.В. Коткова

ШІКІР

Джанбатыров Абунасыр Шарифуллаұлының 6D081100 – «Өсімдіктерді қорғау және карантині» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін ұсынылған «Алманың негізгі зиянкестеріне қарсы биологиялық күрес шараларын әзірлеу» тақырыбындағы диссертациялық жұмысына.

Тақырыптың өзектілігі және негіздемесі. Қазақстанның қазіргі бау-бақша шаруашылығы жағдайында өндірісті қарқындатуға бағытталған тұрақты үрдіс байқалады, бұл өз кезегінде фитосанитариялық мәселелердің шиеленісуіне алып келеді. Соңғы жылдары алма бақтарының аумағы едәуір ұлғайды, алайда алма жемісжемірі мен қабыршаққанатты зиянкестер кешенінің жоғары зияндылығы сапалы әрі мол өнім алуды шектейтін негізгі факторлардың бірі болып қалуда. Фитофагтардың инсектицидтерге төзімділігінің қалыптасуына, пайдалы энтомофаунаның жойылуына және өнімнің ластануына әкелетін химиялық күрес әдісінен интеграцияланған биологиялық жүйелерге көшу тек экологиялық үрдіс қана емес, өндірістік қажеттілік болып табылады. А.Ш. Джанбатыровтың диссертациялық жұмысы уақыт талабына сай орындалған және қатаң әсер ететін пестицидтерді қолданбай, өнім мен оның сапасын сақтауға бағытталған аса маңызды міндетті шешуге арналған. Зерттеудің әдіснамалық деңгейі және автордың жеке үлесі. Диссертациялық жұмыс Ж. Жиёмбаев атындағы Қазақ өсімдіктерді қорғау және карантин ғылыми-зерттеу институтының базасында мемлекеттік қаржыландыру және гранттық жобалар аясында орындалған (ИРН АР09259748).

Автордың зерттеу жұмысына қосқан жеке үлесі шешуші сипатқа ие. 2018–2023 жылдар аралығында ізденуші ауқымды ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізген:

–фитофагтардың 343 түрі және олардың табиғи жаулары – энтомофагтардың 348 түрі анықталып, сәйкестендірілді. Бұл Қазақстанның оңтүстік-шығыс аймағындағы бақтардың биоалуантүрлілігінің бірегей картасын жасауға мүмкіндік берді;

– автор жаңа биологиялық препараттардың тиімділігін бағалау бойынша зертханалық және далалық тәжірибелер сериясын өз бетінше жүргізді. Сонымен қатар алма жеміс жемірінің – *Cydia pomonella* L. – фенологиясы мен санының динамикасын зерттеу аймағының метеорологиялық көрсеткіштерін, оның ішінде тиімді температуралар жиынтығын, ауа ылғалдылығын және басқа да факторларды ескере отырып зерттеп, нақтылады;

–автордың алма жемісжемірінің жыныстық химиялық коммуникациясын арнайы феромондық дистрапторлардың көмегімен бұзу, яғни дезориентациялау технологиясын енгізуі ерекше назар аударуға лайық. Бұл әдіс химиялық инсектицидтерді пайдаланбай, зиянкес популяциясының санын азайтуға мүмкіндік беретін перспективалы тәсіл болып табылады. Зерттеудің ғылыми жаңалығы кешенді тәсіл арқылы расталады:

–аймақ жағдайында алғаш рет алма ағашының фенологиялық күнтізбесіне негізделген зиянкестердің даму болжамының моделі әзірленді;

– алғаш рет алма ағашын аса басым зиянкес – алма жемісжемірінен және басқа да экономикалық маңызы бар зиянкестерден биологиялық қорғау жүйесі әзірленіп, өндіріске енгізілді;

– автор жергілікті энтомофаг түрлерін қолданудың тиімділігін ғылыми тұрғыдан негіздеді. Бұл бақ экожүйесінің тұрақтылығын арттырып, табиғи биоценоздық реттеу тетіктерін қалпына келтіруге мүмкіндік береді.

Жұмыстың практикалық маңыздылығы күмән тудырмайды. Әзірленген қорғау іс-шараларының кешені өндірістік сынақтан сәтті өтті. Зерттеу нәтижелері пестицидтік жүктемені төмендетуге, бау-бақша шаруашылығының рентабельділігін арттыруға және экологиялық таза өнім алу арқылы елдің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Зерттеу жұмыстары диссертант тарапынан жоғары ғылыми-әдістемелік деңгейде жүргізілген. Алынған нәтижелер статистикалық тұрғыдан сенімді және логикалық жағынан негізделген. Диссертациялық жұмыс ішкі тұтастығымен, материалдардың толық баяндалуымен және аяқталғандығымен ерекшеленеді.

А.Ш. Джанбатыровтың диссертациялық жұмысы өзінің өзектілігі, ғылыми жаңалығы және практикалық құндылығы жағынан философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін ұсынылатын жұмыстарға қойылатын талаптарға толық сәйкес келеді деп есептеймін. Автор терең ғылыми талдау жасау дағдыларын меңгерген жоғары білікті маман болып табылады және 6D081100 – «Өсімдіктерді қорғау және карантині» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алуға толық лайық.

Шетелдік ғылыми кеңесші,

биология ғылымдарының кандидаты

(06.01.07 – Өсімдіктерді қорғау, 1987 ж.),

Кубань ғылымының еңбек сіңірген қайраткері,

Ресей агроөнеркәсіптік кешенінің құрметті қызметкері,

Жәндіктердің химиялық коммуникациясы

және жаппай өсіру зертханасының меңгерушісі,

жетекші ғылыми қызметкер,

«Өсімдіктерді биологиялық қорғау

федералдық ғылыми орталығы»

ФМБГМ ғылыми-зерттеу мекемесі

350039, Ресей, Краснодар қ., 39,

ФМБГМ ОБҚФГО

Тел.: +7 (861) 228-17-76. vlyaism@yandex.ru

В. Я. Исмаилов

Исмаилов В.Я.-ның қолын растаймын.

Құқықтық, кадрлық және

келісімшарттық қамтамасыз ету

бөлімі бастығының орынбасары

О.В. Коткова

М.О.